

İNGİLİS DİLİNDƏ “IF” BAĞLAYICILI ŞƏRT BUDAQ CÜMLƏLƏRİNİN GRAMMATİK İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məlumdur ki, insanlararası ünsiyyətin yaranması prosesi mürəkkəb sintaktik bütövlərin dildə qrammatik və kommunikativ cəhətdən aktual üzvlənməsi ilə baş verir. Burada əsas fikri çatdırmaq istəyən şəxsin praqmatik olaraq intensiyası, hansı məlumatı dominant olaraq resipientə ötürməsi önəm daşıyır. Danışan şəxsin məqsədi seçiləcək cümləni semantik və struktur cəhətdən formalaşdırır. Alt strukturda formalaşmış cümlə üst strukturda morfofonemik olaraq səslənməklə ünsiyyət vasitəsinə çevrilir. Dil işarələrinin məzmunu praqmatik olaraq kontekstdə açılmaqla dinləyicini ünsiyyətə təhrik edir. Hər bir cümlə quruluşundan və ifadə etdiyi məzmunundan asılı olmayaraq xəbər yükü daşıyır, predikativlik ifadə edir. K.Abdullayev Benvenistə istinadən yazır: “*Cümlənin predikativliyi ilə müqayisədə onun digər əlamətləri kölgədə qalır*” [1, s. 47]. Məsələn, ingilis dilində şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr (the Conditional clauses) həm quruluş, həm işlənmə diapozonuna görə dildə xüsusi olaraq diqqəti cəlb edir. İngilis dilində “if” bağlayıcısı ilə mübtədə, xəbər, tamamlıq budaq cümlələri də təqdim olunur. Lakin onların işlənmə məxrəci dar xarakterli olduğu halda, şərt budaq cümləsində bu özünü geniş şəkildə göstərir. Çünki ingilis dilində şərt budaq cümləsinin bir neçə növü işlədilməkdədir.

Şərt budaq cümləsi mürəkkəb sintaktik bütöv kimi, yaranmış fikri mürəkkəb ortamlarda izah edir. Belə ki, budaq cümlə baş cümlədəki hərəkətin icrasını müəyyən şərtə bağlayır. Qeyd olunan şərtin reallığa münasibəti cəhətdən şərt budaq cümlələrinin müxtəlif növləri təsnif olunmuşdur. M.Svon, R.A.Klouz, R.Quirk, S.Qrinbaum və başqa alimlər ingilis dilində baş cümlədə icra olunacaq hərəkətin hansı şərtlər daxilində yerinə yetirilməsi, o şərtlərin məzmunu, reallığa münasibəti cəhətdən şərt budaq cümləsinin fərqli növlərini təsnif etmişlər.

İngilis dilində “if” bağlayıcısı ilə təqdim olunan şərt budaq cümlələrinin ifadə məzmunu, icra olunacaq hərəkətin nəzərdə tutulmuş şərtin reallığı və ya qeyri-reallığı nə dərəcədə əks etdirməsi cəhətdən aşağıdakı növləri qeyd olunur:

1. Sıfır morfemlə ifadə olunan və ya neytral şərt budaq cümləsi – Zero or Neutral Conditional clause;
2. Real şərt budaq cümləsi – Real Conditional clause;
3. Qeyri-real şərt budaq cümləsi – Unreal Conditional clause;
4. Problemləli şərt budaq cümləsi – Problematic Conditional clause;
5. Qarışıq tip şərt budaq cümləsi – Mixed Type of Conditional clause [9, s. 141].

Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə iki hissədən – baş cümlədən (*the principal clause*) və baş cümlədə icra olunacaq hərəkətin icrasını müəyyən şərtə bağlayan budaq cümlədən (*the subordinate clause*) ibarətdir. Mürəkkəb cümlənin tarixən inkişafı insan təfəkkürünün daha sonrakı dövrlərinə aid olub insanların çoxşəxəli, mürəkkəb hərəkətləri dil vasitələri ilə ifadə etmə ehtiyaclarından qaynaqlanmışdır. Bununla bağlı Q.Ş.Kazımov belə yazır: “*Mürəkkəb cümlə iki və daha artıq sadə cümlənin mənə və qrammatik cəhətdən birləşməsi nəticəsində əmələ gələn sintaktik vahiddir*” [3, s. 280]. İnsan təfəkkürü əvvəlcə obyektiv aləmin sadə hadisələrini qavrayaraq sadə cümlələr vasitəsilə ifadə etmişdir. Daim dəyişən, inkişaf edən insan təfəkkürü təkamülün sonrakı irəliləyən zamanlarında daha mürəkkəb hərəkətləri zamana, səbəbə, tərzə, şərtə görə ifadə etməyə başlamışdır. Beləliklə, budaq cümlənin müxtəlif növləri əmələ gəlmişdir ki, bunlardan biri də şərt budaq cümləsidir.

Qeyd olunduğu kimi, şərt budaq cümləsi baş cümlənin xəbərinin icra edəcəyi hərəkəti müəyyən şərtə bağlayır. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin tərəfləri arasındakı mənə və qrammatik əlaqələr fikrin formalaşması və ifadə məzmununun reallaşması üçün vacib olan sintaktik konstruksiyalardır. Cümlədə hərəkətin icrasında aparıcı mövqe baş cümləyə aid olsa da, icra olunacaq hərəkətin hansı şərtlər daxilində yerinə yetirilməsi budaq cümləyə aiddir. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq ingilis dilində baş və budaq cümlənin yeri sabit deyildir. Onlardan hər hansı biri həm əvvəldə, həm də ikinci planda işləyə bilər. “*Cümlənin istənilən üzvü cümlədə birinci və ya ikinci yerdə görünə bilər*” [2, s. 112]. Məsələn, *If I meet him, I'll tell him about our meeting* – *Onunla görüşsəm, iclas haqqında ona deyəcəyəm. I'll tell him about our meeting if I meet him.*

Cümlənin ikinci variantında baş və budaq cümlələrin yeri ingilis dilində dəyişsə də, bu cümlənin mənasına xələl gətirmir, lakin Azərbaycan dilində cümlənin məzmunu dil normasına uyğun gəlmir – *Ona iclas haqqında deyəcəyəm onu görsəm* modeli üslubi cəhətdən dilimizə yad görünür.

Bəzən şərt budaq cümləsi baş cümlədən vergüllə ayrılır. Vergül işarəsinin işlədilməsində diqqətli olmaq lazımdır. Çünki ingilis və Azərbaycan dillərində şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrdə vergüllərin qoyulması qaydaları fərqlidir. Əgər Azərbaycan dilində adət etdiyimiz kimi cümlənin bir hissəsi digərindən həmişə vergüllə ayrılırsa, ingilis dilində aşağıdakı qaydalara rəyət olunmalıdır:

- əgər tabeli mürəkkəb cümlə şərt budaq cümləsi ilə başlayırsa, vergül istifadə olunur;
- tabeli mürəkkəb cümlə baş cümlə ilə başlayanda vergüldən istifadə edilmir. Məsələn, *If he accepts our invitation, we shall go to the party together* – *Əgər o, dəvətimizi qəbul etsə, məclisə birlikdə gedəcəyik. We shall solve the problem if time allows* – *Zaman imkan verərsə, biz məsələni birlikdə həll edəcəyik.*

Cədvəl 1. İngilis dilində “if” bağlayıcısının işləndiyi şərt budaq cümlələrinin növləri:

Nö	Cümlə növü	Vəziyyət	Nəticə	Nə vaxt istifadə etməli
----	------------	----------	--------	-------------------------

⁴² Azərbaycan Dillər Universiteti, doktorant Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, müəllim gocayeva.lamiye@mail.ru

1	Zero Conditional	If + Present Simple	Present Simple	Daimi faktlar: If the sun goes down, it gets dark.
2	First Conditional	If + Present Simple	Future Simple	Gələcəkdə mümkün vəziyyət: If Tim doesn't hurry up, he will miss the flight.
3	Second Conditional	If + Past Simple	Present Subjunctive Mood should/would + Infinitive	Gələcəkdə və ya indiki qeyri-real vəziyyət: If Nelly were more supportive, we would become best friends.
4	Third Conditional	If + Past Perfect	Should/would + have + V3	Keçmişdəki qeyri-real vəziyyət: If you had studied harder, you would have passed the exam.
5	Mixed Conditional	If + Past Simple	Should/would + have + V3	Keçmişdəki qeyri-real bir vəziyyət, indiki zaman üçün etibarlı bir şərt: If I were clever enough, I would't have done this.
		If + Past Perfect	Present Subjunctive Mood Should/would + Indefinite Infinitive	Keçmişə aid şərtlə indiki və ya gələcəyə aid qeyri-real vəziyyət və ya əksinə: If I had studied harder at college, I would earn more money now. If he were not talented he wouldn't have written such interesting stories.

1) Zero Type of Conditional clause – Neytral tip şərt budaq cümləsi. Bu tip şərt budaq cümlələri bu növdən olan cümlələrin ən sadə modeli hesab olunur. Bu cür cümlələrdə hər zaman baş verən və ya hamıya məlum olan ümumbəşəri hadisələr, adət, vərdiş halını almış hərəkətlər ifadə olunur, məsələn, elmi həqiqətlər, təbiət hadisələri, faktlar, aksiomalar, həmçinin tövsiyələr və ya məsləhətlər bu tip şərt budaq cümləsi ilə ifadə oluna bilər. Onlar real, gerçək faktları ifadə edirlər. Bir qayda olaraq, cümlənin hər iki hissəsində indiki zamanın qeyri-müəyyən formasından istifadə edilir (lakin istisnalar da var). Cümlənin budaq cümlə işləyən hissəsində *if* və *when* (və ya hətta *every time*) bağlayıcılarından istifadə etmək olar ki, bu zaman cümlənin məna məzmunu dəyişmir [5, s. 98]:

• **If (when) + Present Simple + Present Simple**

When (if / every time) the sun goes down, it gets dark – Hər nə vaxt gün batarsa (batanda), hava qaranlıqlaşır. If (when / every time) I wake up too early, I feel awful – Əgər (hər dəfə) yuxudan erkən oyanarsam, özümü çox pis hiss edirəm.

Əgər budaq cümlədəki hərəkət davamlı prosesi bildirərsə, o zaman bu cümlədə indiki davamedici zaman forması, nəticə ifadə edən hərəkəti bildirərsə, indiki bitmiş zaman forması işlədilir. Məsələn:

• **If (when) + Present Continuous + Present Simple**

If you're running a marathon, you need to drink plenty of water – Marafonda qaçırsansa, xeyli su içməyə ehtiyacın olur.

• **If (when) + Present Perfect + Present Simple**

If I have heard an alarm clock, I know it's time to get up – Zəngli saatın səsinə eşitmiş olsam, bilirəm ki, yataqdan qalxməğin vaxtıdır.

Neytral tip şərt budaq cümləsinin baş cümləsində modal feillər işlədilər bilər: *should*, *must*, *can*, *may* və s. Eyni zamanda, baş cümlə əmr cümləsi modelində ola bilər:

• **If (when) + Present Simple / Continuous / Perfect + Imperative Mood / Modal Verb**

If you're running a marathon, you should drink plenty of water – Əgər marafonda qaçırsansa, sən gərək çoxlu su içəsən. If you're running a marathon, drink plenty of water – Marafonda qaçırsansa, çoxlu su iç.

Beləliklə, neytral tip şərt budaq cümləsinə xas olan əsas əlamət odur ki, bu tabeli mürəkkəb cümlədə baş və budaq cümlələr real fakta, elmi həqiqətə istinad olunaraq işləndiklərinə görə hər iki cümlədə indiki sadə zaman forması işlədilir [6, s. 274].

2) First Type of Conditional clause – Birinci növ şərt budaq cümləsi. Bu növ şərt budaq cümləsi gələcəkdə icra olunacaq hərəkətin şərtini bildirir. Gələcəyə aid olan hərəkət baş cümlə ilə ifadə olunur və hər zaman gələcək zaman formasında işlədilir. Şərt budaq cümləsində isə indiki qeyri-müəyyən zaman forması işlədilir. Bu növ tabeli mürəkkəb cümlədə real hərəkətlər ifadə olunur, baş və budaq cümlələrin bildirdiyi hərəkət gələcək zamana aid olsa da, dilin daxili qrammatik norması pozulmasın deyər, gələcək zaman forması yalnız baş cümlədə işlədilir [4, s.132]:

• **If + Present Simple + Future Simple**

If Tom doesn't hurry up, he will miss the flight – Əgər Tom tələsməzsə, uçuşa gecikəcək.

İngilis dilində baş və budaq cümlələrin işlənmə yeri sərbəst olduğuna görə verilmiş cümləni bu variantda da ifadə etmək olar: *Tom will miss the flight if he doesn't hurry up.*

Şərt budaq cümləsinin bu növündə *if* bağlayıcısını *when* bağlayıcısı əvəz etdikdə şərt budaq cümləsinin zaman budaq cümləsi əvəz etmiş olur. Bu zaman cümlənin quruluşunda heç bir dəyişiklik olmasa da, məzmununda dəyişiklik baş verir.

Belə ki, zaman budaq cümləsi hərəkətin gələcəkdə baş vermə ehtimalını daha da qətiləşdirir. Məsələn, nümunələrə müraciət edək:

- **When + Present Simple + Future Simple**

If I see Ann, I will show her my new business plan – Annanı görsəm, yeni iş planımı ona göstərəcəyəm. When I see Ann, I will show her my new business plan – Annanı görəndə yeni iş planımı ona göstərəcəyəm.

Neytral şərt budaq cümləsində olduğu kimi, birinci növ şərt budaq cümləsində indiki davamedici zaman forması işlədilə bilər:

- **If + Present Continuous + Future Simple**

If my father is sleeping, I will not wake him up – Əgər atam yatırsa, mən onu yuxudan ayıltmayacağam.

Birinci növ şərt budaq cümləsinin baş cümləsində modal feillər, əmr cümləsi işlədilə bilər və bütün cümlə modelləri hərəkəti gələcəyə aid edir:

- **If + Present Simple / Continuous + Modal Verb & Infinitive**

- **If + Present Simple / Continuous + Imperative Mood**

If you see Ann, you should show her your business plan – Annanı görsən gərək ona iş planını göstərəsən. If you see Ann, show her your business plan – Annanı görsən, iş planını ona göstər. If your father is sleeping, you must not wake him up – Əgər atan yatırsa, sən onu oyatmamalısan. If your father is sleeping, don't wake him up – Əgər atan yatırsa, onu oyatma.

3) Second Type of Conditional Clause – İkinci növ şərt budaq cümləsi. Şərt budaq cümləsinin bu növü danışq anında real olmayan, lakin danışan şəxs tərəfindən arzu edilən hərəkətləri bildirmək üçün işlədilir. Arzu olunan hərəkət indiki və ya gələcək zamana aid olsa da, feil forması budaq cümlədə keçmiş qeyri-müəyyən zaman formasında, baş cümlədə isə keçmişə nəzərən gələcək qeyri-müəyyən zaman formasında olmaqla *should/would* köməkçi feilləri və əsas mənə daşıyan feilin indiki qeyri-müəyyən və ya davamedici zaman formalarında olan məsdəri ilə ifadə olunur [8, s. 273]. Şərt budaq cümləsinin bu növü hərəkətin icrasının yalnız arzulandığını bildirdiyinə və hərəkəti indiyə və gələcəyə aid etdiyinə görə ingilis dilində *the Unreal Conditional Clause – qeyri-real şərt budaq cümləsi* adlanır. Bu tip cümlələr ingilis dilində arzu şəklinə aid olunaraq öyrənilir. İngilis dilində arzu şəkli *the Subjunctive Mood* adlanır. Hərəkət indiki və gələcək zamana aid olduğundan və həyata keçib reallaşma faktı bir arzu olduğundan bu tip cümlələr *Subjunctive I* termini adı altında tədqiq olunur. Məsələn,

- **If + Past Simple + Subjunctive Mood I**

If I lived in Barcelona, I would have a good time almost all year long – Barselonada yaşasaydım, il boyu vaxtımı yaxşı keçirərdim. If Natalie were more attentive, we would become best friends – Natali daha diqqətli olsaydı, biz yaxşı dost olardıq.

Nümunələr göstərir ki, burada danışan şəxs tərəfindən hərəkətlər arzulandır, onlar real olaraq hazırda yerinə yetirilmir. Bu tip şərt budaq cümləsinin dildə ən çox işlədilən forması *If I were you (in your place)* modelində olan budaq cümlələrdir. Bu növ şərt budaq cümləsi dilimizə “*Sənin yerində olsaydım*” kimi tərcümə olunur. Məsələn,

- **If I were you + I should/would**

If I were you, I would travel more – Sənin yerində olsaydım, çox səyahət edərdim. If I were in your place I should learn some foreign languages – Sənin yerində olsaydım, bir neçə xarici dil öyrənərdim

Bəzən cümlədə *if* bağlayıcısı atılır və köməkçi feil cümlədə önə keçməklə qrammatik inversiya yaranır. Bu, cümlənin mənə gücünü, ifadəliliyini daha da artırır. Məsələn, *Were he alive everything would be quite different now – O, sağ olsaydı hər şey tamam başqa cür olardı.*

Şərt budaq cümləsinin bu növündə baş cümlədə modal feillər işlədilməklə arzulanan qeyri-real hərəkətlərə münasibəti ifadə edirlər:

- **If + Past Simple + Modal Verb & Infinitive**

If you were more organized, you could earn more money – Sən məsuliyyətli olsaydın, daha çox pul qazanardın. If she heard these words, she might be satisfied – O, bu sözləri eşitsəydi, yaqin ki, məmnun qalardı.

4) Third type of Conditional Clause – Üçüncü növ şərt budaq cümləsi. Şərt budaq cümləsinin üçüncü növü arzulanan hərəkəti keçmiş zamana aid edir. Baş və budaq cümlələrdə ifadə olunan hərəkət artıq keçmiş zamanla bağlı olduğundan onun gerçəkləşməsi qeyri-mümkündür. Bu cür cümlələrdə əldən verilmiş fürsətə görə danışan şəxs peşmançılıq hissini ifadə edir.

Struktur olaraq üçüncü növ şərt budaq cümləsi bu tip cümlələrin bütün növlərinin ən mürəkkəbidir. Çünki qeyri-real şərt budaq cümləsində feilin keçmiş bitmiş zaman forması, baş cümlədə isə *should/would* analitik formaları və məsdərin bitmiş və ya bitib davamedən forması işlədilməklə arzu olunan hərəkətin bir daha reallaşmayacağını ifadə edirlər [7, s. 105]. Məsələn,

- **If + Past Perfect + would + have + V3**

You would have passed the exam if you had studied harder – Sən çox çalışsaydın, imtahandan keçmiş olardın. (Çox çalışmayıb və imtahandan kəsilib). If you had taken the umbrella, the rain wouldn't have spoiled your new dress – Sən çətir götürmüş olsaydın, yağış sənin təzə paltarını korlamazdı. (Çətir götürmədiyindən yağış onun yeni paltarını korlayıb).

Verilmiş cümlə nümunələrində hərəkət keçmiş zamanda arzu olunmayacaq formada icra olunduğundan onların bir daha yenidən arzu olunacaq şəkildə gerçəkləşməsi mümkünsüzdür. Ona görə də, cümlələrdə feillərin keçmiş bitmiş zaman formaları işlədilmişdir.

Şərt budaq cümləsinin bu növündə də *if* bağlayıcısını cümlədə ixtisar edib *had* köməkçi feilini cümlənin əvvəlinə keçirməklə qrammatik inversiya yaratmaq mümkündür ki, bu da, cümlənin təsir gücünü artırır. Məsələn, *Had you studied harder, you would have passed the exam – Gərgin çalışmış olsaydın, imtahandan keçmiş olardın.*

Bəzən cümlənin məzmunundan asılı olaraq baş cümlədə *should/would* köməkçi feilləri əvəzinə *could, should, might, must* modal feillərdən istifadə olunur. Bu modal feillərdən sonra məsdərin keçmiş bitmiş zaman forması işlədilir. Məsələn,

• **If + Past Perfect + Modal Verb + have + V3**

If you had wanted to pass the exam, you should have studied harder – Əgər istəsəydin ki, imtahandan keçəydin, sən gərək çox çalışsaydın. If they had tried in time day and night, they could have won the game – Əgər onlar vaxtında gecə-gündüz çalışmış olsaydılar, oyunu uda bilərdilər.

5) Mixed Conditional Clause – Qarışıq tip şərt budaq cümləsi. Bu növ şərt budaq cümləsində cümlənin məna yükü ilə bağlı heç bir problem yaranmır. Burada diqqəti cəlb edən odur ki, baş cümlə ilə budaq cümlə arasında zaman uyğunsuzluğu vardır. Bu tərs mütənəsiblikdən asılı olaraq şərt budaq cümləsinin iki növ qarışıq tipi fərqləndirilir: birinci və ikinci növ qarışıq tip şərt budaq cümlələri.

Birinci növ qarışıq tip şərt budaq cümləsində budaq cümlə hərəkəti keçmiş əid etdiyi halda, baş cümlədə hərəkət indiki zamana əid olur. Bu tip mürəkkəb cümlədə şəkil kateqoriyası belə sıralanır:

Budaq cümlədə keçmiş bitmiş zaman (the Past Perfect Subjunctive Mood) + Baş cümlədə indiki zaman şərt şəkli (the Present Conditional). Bu cümlələrdə də hərəkət yalnız arzulanır, reallaşmır. Məsələn,

• **If + Past Perfect + the Present Conditional Mood**

If I had studied harder at college, I would earn more money now – Kollecdə çox çalışmış olsaydım, indi xeyli pul qazanardım. If you had invited him yesterday, he would be here now – Sən onu dünən dəvət etmiş olsaydın, o, indi burada olardı.

İkinci növ qarışıq tip şərt budaq cümləsi hərəkəti indiki zamana əid edir və budaq cümlədə feilin keçmiş qeyri-müəyyən zaman forması başqa sözlə the Past Subjunctive Mood forması işlədilir. Bu tip cümlədə də zaman uzlaşması pozulduğundan baş cümlədə feilin bitmiş zaman analitik forması işlədilir, başqa sözlə, the Past Conditional forması işlədilir:

• **If + Past Simple + would + have + V3**

If they were better players, their team would have scored more yesterday – Əgər onlar yaxşı oyunçu olsaydılar, dünən onların komandası daha çox xal qazanmış olardı. If she were absent-minded, she wouldn't have learned such a long poem – Əgər o, huşsuz olsaydı, belə uzun şeiri əzbər öyrənməzdi.

Hərəkətin reallaşmasına mane olan müəyyən problemlərin olması öz əksini problemli hərəkətləri ifadə edən şərt budaq cümləsində tapır. Bu cümlənin özəl xüsusiyyəti odur ki, budaq cümlədə bütün şəxslərdə ya *should* köməkçi feili, ya da feilin ilkin forması heç bir dəyişikliyə uğramadan işlədilir. Problemli hərəkətləri ifadə edən şərt budaq cümləsi (*the Problematic Conditional Clause*) Azərbaycan dilinə *işdir, işdir əgər, hərgah, birdən* və s. bağlayıcıları vasitəsilə tərcümə olunur. Məsələn, *If you see (should see) him, give my best wishes to him – İşdir onu görsən, ona mənim salamlarımı çatdır. If he come (should come), tell him to wait for me – İşdir əgər o, gəlsə, de ki, məni gözləsin.*

Göründüyü kimi, ingilis dilində şərt budaq cümləsinin qrammatik işlənmə xüsusiyyətləri rəngarəngdir. Belə ki, şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr hərəkətin icrasını həm real, həm də qeyri-real faktlara bağlamaqla bu budaq cümlə növünün geniş bir sistemini yaradırlar. İngilis dili analitik dil olduğundan onlar dildə analitik söz morfemlər hesabına düzəlir. Lakin Azərbaycan dili fərqli genezisə malik dil olduğundan bu tip şərt budaq cümlələri Azərbaycan dilində şəkilçi morfemlər hesabına düzəlir və çox zaman Azərbaycan dilinə tərcümə zamanı çətinlik yaradır. Bu isə onu qeyd etməyə əsas verir ki, hər bir dildə müxtəlif qrammatik mənalara həmin dilin daxili quruluşuna, tipoloji xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq qanunauyğun surətdə formalaşır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abdullayev, K.M., Məmmədov, A.Y., Musayev, M.M. və başqaları. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. – Bakı: Mütərcim, - 2012. – 608 s.
2. Hacıyev, E.İ. Müasir ingilis dilində bəzi bağlayıcıların işlənmə xüsusiyyətləri // Xəbərlər, Bakı: ADPU, 2006, №1, s. 111-116.
3. Kazimov, Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı: Nurlan, 2010, 400 s.
4. Türksevar, Oruc (Musayev). İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Qismət, 2007. 608 s.
5. Azar, B.Sch. Understanding and Using English Grammar. Second Edition. Cambridge University Press, 1996. 376 p.
6. Close, R.A. A Reference Grammar for Students of English. Moscow, Prosveshcheniye 1979, 352 p.
7. Greenbaum, S. Oxford English Grammar. Oxford University Press, 1996. 652 p.
8. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. A Comprehensive Grammar of the English Language. Index by David Crystal. Longman, London and New York 1987. 1779 p.
9. Swan, M. Practical English Usage. Moscow, Vysşaja Şkola, 1984. 552 p.

Açar sözlər: baş cümlə, budaq cümlə, tabesizlik bağlayıcıları, tabelilik bağlayıcıları, real şərt budaq cümləsi, qeyri-real şərt budaq cümləsi

Ключевые слова: главное предложение, придаточное предложение, неподчинительные союзы, подчинительные союзы, реальное условное предложение, нереальное условное предложение

Key words: the principal clause, the subordinate clause, coordinating conjunctions, subordinating conjunctions, real conditional clause, unreal conditional clause

Xülasə

Məlumdur ki, bağlayıcılar köməkçi nitq hissəsi kimi cümlədə sözlər və cümlələr arasında əlaqə yaratmağa xidmət edirlər. Onların cümlədəki mövqeyinə və işlənmə xüsusiyyətlərinə görə tabelilik və tabesizlik əlaqəsi yaradan növləri

fərqləndirilir. Tabesiz bağlayıcılar müstəqil, bərabərhüquqlu cümlələr arasında əlaqə yaratdıqları halda, tabelilik bağlayıcıları mənə və grammatik cəhətdən baş cümlədən asılı olan budaq cümlələri baş cümləyə bağlayır. Müasir ingilis dilində budaq cümlənin müxtəlif növləri vardır və hər bir budaq cümlə növü baş cümlənin bir üzvü vəzifəsində işlədilir. Belə budaq cümlələrdən biri də, şərt budaq cümləsidir. Təqdim olunan məqalədə “if” bağlayıcılı şərt budaq cümlələri, onların növləri, işlənmə xüsusiyyətləri və Azərbaycan dilində qarşılığı haqqında məlumat verilmiş, qeyd olunan nəzəri fikirlər cümlə nümunələri üzərində izah olunmuş və onlara müstəqil fikir bildirilmişdir.

О грамматической особенности условных придаточных предложений с союзом «if» в английском языке

Резюме

Известно, что союзы служат для создания связи между словами и предложениями в предложении как вспомогательная часть речи. В зависимости от их положения в предложении и особенностей обработки выделяют типы, создающие отношения подчинения и подчинения. В то время как неподчинительные союзы создают связь между независимыми, равными предложениями, подчинительные союзы соединяют с главным предложением ветвящиеся предложения, которые семантически и грамматически зависят от главного предложения.

В современном английском языке существуют различные типы придаточных предложений, и каждый тип предложения используется в качестве члена главного предложения. Одним из таких предложений является условное предложение. В представленной статье дается информация об условных ветвящихся предложениях с союзом *if*, их видах, особенностях развития и их эквивалентах на азербайджанском языке, на примерах предложений поясняются упомянутые теоретические идеи, а также выражается независимое мнение.

Grammatical features of processing conditional clauses with conjunction “if” in english

Summary

It is known that conjunctions serve to create connections between words and clauses in a sentence as a structural part of speech. Depending on their position in the sentence and the processing characteristics, types are distinguished that create relationships of coordination and subordination. While non-subordinating conjunctions create connections between independent, equal clauses, subordinating conjunctions connect subordinate clauses to the principal clause that are semantically and grammatically dependent on the main clause.

There are different types of subordinate clauses in Modern English, and each type of sentence is used as a member of a main clause. One such sentence is a conditional subordinate clause. The presented article provides information about the conditional clause with the conjunction “if”, their types, development features and their equivalents in the Azerbaijani language, the mentioned theoretical ideas are explained using example sentences, and an independent opinion is expressed to them.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova